

несхожих на свій етнос [Мотузкова 2011, с.46].

Формування етнонаціональної ідентичності здійснюється тільки за умов соціалізації. Як зазначає український дослідник М.К. Кубаєвський, завдяки етнічній ідентичності постають, накопичуються, освоюються і транслуються етнічні норми і цінності, стереотипи поведінки, яких соціальний індивід дотримується у процесі становлення його ідентичності як представника даного етносу-нації [Кубаєвський 2009, с.61]. Соціальна природа етнонаціональної ідентичності обумовлює конструювання уявних спільностей і віру в них.

Отже, бінарна опозиція «свій-чужий» є архетипною та вважається онтологічною моделлю світосприйняття, в основі якої лежить антонімічне протиставлення представників своєї та інших спільнот. На сьогоднішній день дещо дискусійним залишається питання визначення змісту та об'єму понять «свій» та «чужий», яке набуває особливої актуальності при транспонуванні у бік триади «свій-гість-чужий». Компонента «свій» у зазначеній опозиції пов'язана із власним родом, кров'ю та родиною, в той час як «чужий» має значення чогось дивного, іноземного та чудернацького. У політичному дискурсі опозиція «свій/чужий» слугує засобом етнонаціональної диференціації та ідентифікації.

Подальшим перспективним дослідженням, на нашу думку, постає вивчення особливостей актуалізації опозиції «свій-чужий» у дискурсі американських та українських політиків.

Література

- Бенвенист Э. Словар индоевропейских социальных терминов / Э.Бенвенист. – М.:Прогресс, 1995. – 456с. Егорова А.И. Введение в этническую психологию: Учебное пособие/А.И.Егорова. – Якутск.: Изд-во Якутского ун-та, 2000. – 106 с. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: нариси [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]/В.В.Жайворонок. – К.:Довіра, 2007. – 262с. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М.: Наука, 1983. – 535 с. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров/Ю.М.Лотман// Семиосфера. –СПб:Искусство СПб, 2000. –С.150-389. Крысько В. Г. Социальная психология:Учебное пособие /В.Г.Крысько. – СПб "Питер",2001.–312с. Кубаєвський М, Лук'яненко С. Концептні імплікації у вивченні взаємозв'язку ідентифікації й ідентичності/ М.Кубаєвський, С.Лук'яненко//Психологія і суспільство. –2009. –№3. –С.58-68. Кузнєцова Т. В. «Свій»/«чужий» у текстовому просторі ЗМІ / Т. В. Кузнєцова // Стиль і текст. – 2007. – №. 8. – С. 59–65. Культурологія. Навчальний посібник для вузів/за заг. ред. В.М.Пічі. –Львів:Могнолія плюс, 2005. –360с. Куц Е. О. Лінгвальні засоби вираження етнічних упереджень у політичному дискурсі британських консерваторів (на матеріалі інтернет-джерел з питань імміграції) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Куц Єліна Олексіївна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. - К., 2009. - 194 арк. Маслова В.А. Преданья старины глубокой в зеркале языка/В.А.Маслова, – Минск, 1997. –230с. МотузковаЕ.П.Культурно-антропологические основы идентичности/ Е.П.Матузкова// Нова філологія. – 2011. –№46. –С.43-46. Олійник О.Г. Антинomia категорії «свій/чужий» у просторі української народної чарівної казки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика»/ Олійник Оксана Григорівна. –Львів, 2008. –20с. Оніщенко Н.А. Вербалізація концептуальної пари СВІЙ/ЧУЖИЙ у сучасній німецькій фразеології/ Н.А.Оніщенко// Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н.Каразіна. Сер.: Романо-герм. філологія. Методика викладання іноземних мов. –2005. –№667. –С.91-95. Пантелеєва І. Бінарні концепти комунікації у контексті культурних взаємовідносин у суспільстві (на прикладі опозиції "свій – чужий")/ І. Пантелеєва// Журнал "Схід". – 2009. – №5 (96). –С.94-97. Пеньковський А.Б.О семантической категории чуждости в русском языке / А. Б. Пеньковский // Проблемы структурной лингвистики 1985-1987. – М.: Наука, 1989. – С. 54 –82. Поршнев Б.Ф. Противопоставление как компонент этнического самосознания / Б. Ф. Поршнев – М.: Наука, 1973. – 13 с. Рассоха М.Н. Дискурс о языке в свете лингвокультурной идентичности/ М.Н.Рассоха//Вестн. Моск. ун-та. Серия 19. –2009. –№1. –С.103-113. СалогубоваО.Є.Мова в світоглядних орієнтаціях українців/ О.Є.Салогубова// Гуманітарний вісник Зап. Держ. Ін. академії. –2009. –№38. –С.52-60. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник/ Селіванова О.О.– Полтава: Довкілля-К, 2008.– 712 с. Степанов Ю.С. Константы.Словарь русской культуры. Опыт исследования/ Ю.С.Степанов.–М.:Школа «Языки рус. культуры», 1997.–824с. Тищенко О.В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі: монографія/ О.В.Тищенко. –К.:Київ. Держ.лінгв. ун-т. –2000. –236 с. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка/М.Фасмер –М., 1987. –Т.3. –827с. Ско У. Когда на сцену приходит другой/ У.Ско//Пять эссе на тему этики. – СПб: Симпозиум. – 2000. – С. 9-24. Barth F. Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference/ F.Barth. –L., 1996.–209 p. Great Speeches Collection. President George W.Bush after September 11th. – Режим доступу: <http://www.historyplace.com/speeches/previous.htm>

УДК УДК: 81'271'373.7

КАРАКЕВИЧ Р. О.

(Дрогобицький державний педагогічний університет ім І.Я. Франка)

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПІДВАЛИНИ ПОНЯТТЯ “ФРАЗЕОЛОГІЧНА ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА”

У пропонованій статті розкриті епістемологічні підвалини поняття “фразеологічна лінгвокультурема”, яку можна виокремити в межах ширшого поняття – “лінгвокультуреми”. На відміну від лінгвокультуреми – комплексної міжрівневої одиниці мови, фразеологічна лінгвокультурема є одиницею фразеологічного мовного підрівня. У фразеологічній лінгвокультуремі діалектично пов'язаний лінгвальний та екстралінгвальний зміст, що робить її своєрідним блоком знань про культуру. Аналіз лінгвокультуреми як мовного явища, що характеризується багатоаспектністю, різноманітністю

взаємовідношень і взаємозв'язків з іншими явищами, передбачає комбінування різноманітних методів дослідження: метода лінгвокультурологічної інтерпретації із залученням компонентного, словоцентричного, текстоцентричного та когнітивного аналізів, а також метода лінгвокультурологічного поля, які в сукупності дають змогу створити цілісне уявлення про лінгвокультуру, її мовний та позамовний зміст.

Ключові слова: *лінгвокультурний концепт, лінгвокультурологічне поле, лінгвокультурема-реалія, культурний код.*

Каракевич Р.О. Эпистемологические основы понятия “фразеологическая лингвокультурема”. В предлагаемой статье раскрыты эпистемологические подвалины понятия “фразеологическая лингвокультурема”, которую можно выделить в масштабах широкого понятия – “лингвокультурема”. В отличие от лингвокультурема – комплексной межуровневой единицы языка, фразеологическая лингвокультурема является единицей фразеологического речевого подуровня. В фразеологической лингвокультуреме диалектически связан лингвальный и экстралингвальный смысл, что делает её своеобразным блоком знаний о культуре. Анализ лингвокультурема как речевого явления, что характеризуется многоаспектностью, разнообразием взаимоотношений и взаимосвязей с другими явлениями, предугадывает комбинирование различных методов исследования: метода лингвокультурологической интерпретации с применением компонентного, словоцентрического, текстоцентрического и когнитивного анализов, а также метода лингвокультурологического поля, которые вместе позволяют создать целостное представление об лингвокультуреме, её речевом и внеречевом смысле.

Ключевые слова: *лингвокультурологический концепт, концептополе, лингвокультурема-реалія, асимметрия, культурный код.*

Karakevych R.O. Epistemological bases of the concept “phraseological linguistic cultureme”. the article deals with the epistemological bases of the concept “phraseological linguistic cultureme”, which can be singled out within a broader concept – “linguistic cultureme”. Unlike the linguistic cultureme - a complex interlevel language unit, a phraseological linguistic cultureme is a unit of phraseological speech sublevel. The lingual and extralingual content are dialectically connected in the phraseological linguistic cultureme that makes it a peculiar knowledge bank about culture. The analysis of a linguistic cultureme as a speech phenomenon characterized by the multidimensionality, the variety of interrelations and interconnections with other phenomena involves combining different methods of investigation: the linguistic-culturological interpretation method together with component, wordcentric, textcentric and cognitive analyses, as well as the method of linguistic-culturological field. These methods enable creating a coherent picture of linguistic cultureme, its linguistic and non-linguistic sense.

Key words: *linguistic cultural concept, linguistic culturological field, linguistic cultureme-reality, cultural code.*

У сучасних лінгвістичних дослідженнях, присвячених вивченню взаємодії мови й культури, домінують актуальні нині лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні розвідки. Показово, що лінгвокультурологія, оформившись у самостійний мовознавчий напрям лише в кінці ХХ століття, набирає нині потужних обертів, “затінуючи” навіть етнолінгвістику. Цьому сприяє, ймовірно, широке залучення для лінгвокультурологічного аналізу епістемологічного апарата ще однієї нової та перспективної дисципліни – лінгвоконцептології. На сьогодні концептуальний аналіз домінує в зіставних лінгвокультурологічних дослідженнях (у кінці ХХ століття в межах лінгвістики виокремилася навіть *лінгвокультурна концептологія* [Кононова 2010, с. 7-8]). ТанDEM лінгвокультурологічного й концептуального аналізів відкрив перед дослідниками нові можливості та нові обрії при розкритті сутності двох найважливіших антропочинників – мови й культури.

Однією з переваг лінгвокультурології, яка відрізняється від етнолінгвістики матеріалом і метою аналізу, є її спрямованість на вивчення мови й культури сучасного мовця, оскільки об'єктом її дослідження є не лише народні стереотипи, символи, міфологеми, що формують етнічну картину світу. Її мета – опис буденної картини світу в тому вигляді, як вона представлена в щоденному мовленні носіїв мови, в різних дискурсах та різних (вербальних і невербальних) текстах культури. Її матеріалом є живі комунікативні процеси, літературний, філософський, релігійний, фольклорний дискурси як джерела культурної інформації. На думку І. Г. Ольшанського [Ольшанский 2000, с. 30-31], “лінгвокультурологія “працює” на глибинному рівні семантики, з урахуванням системного та інтегративного підходів до явищ мови й культури. Проводячи співвіднесення значень культурно детермінованих одиниць із концептами (кодами) загальнолюдської або національної культури, лінгвокультурологічний аналіз дає їм глибинну та об'ємну експлікацію”.

Існують різноманітні погляди щодо проблеми ідентифікації основної одиниці лінгвокультурології (Н.Д.иАрутюнова, С.Г.иВоркачов, В.В. Воробйов, В.В. Жайворонок, С.Я. Єрмоленко та ін.). Прагнення сучасної лінгвістики до відображення в поняттях невлікового “духу народу” спричинило виникнення низки номінативних одиниць-конкурентів: *концепт* [Арутюнова 1999; Лихачев 1993, с. 3-9; Ляпин 1997, с.11-35; Нерозняк 1998, с.80-85; Степанов 2001], *лінгвокультурема* [Воробьев 2008], *міфологема* [Ляхнеэньяки 1999, с. 32-45; Базылев 2000, с. 130-147], *логоепістема* [Верещагин 1999; Костомаров 2000, с. 23-36]. Проте, крім “живучого” (лінгвокультурного) концепту, активну позицію у працях, присвячених дослідженню взаємодії мови й культури певного народу, займає лише *лінгвокультурема* (і це попри сумніви деяких лінгвістів щодо методологічної переконливості цього поняття [Воркачев 2007, с. 10]).

Метою даної розвідки є розкриття епістемологічних підвалин декларованого нами поняття

“фразеологічна лінгвокультурема”.

Предметом дослідження є структура, семантика і прагматика лінгвокультуреми, їхні релевантні характеристики та основні групи.

Об'єктом дослідження запропонованої розвідки є засоби концептуалізації фразеологічного і метафоричного наповнення лінгвокультуреми, висвітлюється також кваліфікації лінгвокультуреми.

Матеріалом статті послужили фраземи дібрані з “Словника фразеологізмів української мови” [уклад. В. М. Білоноженко та ін.], з словника-довідника „Знаки української етнокультури“ В.В. Жайворонок, з “Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten“ / L. Röhrich та інших джерел.

Зіставний аспект – німецька та українська мови – запропонованого дослідження свідчить про його наукову новизну.

Принагідно зауважимо, що В. В. Воробйов разом із лінгвокультуремою виокремлює ще й культуру – елемент дійсності (предмет або ситуація), іманентний певній культурі, натомість лінгвокультурема – це проєкція елемента культури у мовному знаку. Л. Г. Веденіна до лінгвокультуреми відносить назви предметів, понять, концептів однієї лінгвокультурної спільноти, яких не можна зустріти (або які зустрічаються в іншому вигляді) у представників іншої лінгвокультури. В. Г. Гак розглядає культуру як певний знак культури, що має мовне вираження. При цьому в культурах мовний знак є позначувальним, реалія – позначуваним (під реаліями в цьому випадку розуміється все, що належить до культури: предмети, функції, звичаї, факти поведінки тощо): [Воробьєв 2008; Веденіна 2000; Гак 1999, с. 72-76].

Тісно переплетені також поняття “лінгвокультурний концепт” та “лінгвокультурема”. Вони хоч і співвідносяться між собою як загальне й окреме, проте їх потрібно розмежовувати, оскільки вони є одиницями різних просторів свідомості людини: якщо лінгвокультурний концепт є образом свідомості, що відображає культурно-ціннісні фрагменти дійсності, то лінгвокультурема – це вербальний репрезентант загальнолюдського чи національно-культурного концептуального образу мовної свідомості [див. зіставну характеристику лінгвокультурного концепту та лінгвокультуреми за Медвідь 2009, с. 8-9].

Назва лінгвокультурологічної одиниці	Лінгвокультурний концепт	Лінгвокультурема
Місце локалізації	інформативна ментальна одиниця свідомості	лінгвальний конструкт, одиниця мовної свідомості, мовлення
Детермінація культурних фрагментів дійсності	у ціннісному, поняттєвому та образному складниках свідомості	у денотативному, сигніфікативному, конотативному значеннях мовної одиниці та у фонових знаннях про неї
План змісту	генерує загальнокультурну і національно-культурну інформацію	
Спосіб вираження	слово, фразеологізм, речення, текст	
Функції	відображає концептуальні та перцептивні знання про культурні феномени, факти, явища	знакова функція; вербалізує фрагменти концептуальних знань, образи культурних реалій у мові

Беручи до уваги викладені вище характеристики лінгвокультурного концепту та лінгвокультуреми, найбільш епістемологічно адекватною для дослідження національно-культурного компоненту в мовних знаках слід вважати, на наш погляд, лінгвокультуреми, бо вона – як репрезентант “насиченого” культурою концепту – вважається комплексною міжрівневою одиницею, яка є діалектичною єдністю лінгвального й екстралінгвального змісту, своєрідним блоком знань про культуру [Алефиренко 2005; Брыксина 2009, с. 102-110; Воробьєв 1994; Кажигалиева 2009, с. 42-45; Ражина 2007; Синячкин 2007, с. 15-21; Токарев 2003].

Наведемо дві релевантні характеристики лінгвокультуреми [Воробьєв 2009, с. 44-45, 53]:

1) лінгвокультурема, на відміну від слова та лексико-семантичного варіанта, включає сегменти не лише мовного значення, але й позамовного культурного смислу знака. Лінгвокультурема, як комплексна міжрівнева одиниця, є діалектичною єдністю лінгвального й екстралінгвального (поняттєвого) або предметного змісту;

2) для опису відмінностей між словом і лінгвокультуремою використовується категорія “ближнього / дальнього значення слова” О. О. Потєбні. Лінгвокультурема має більш складну структуру, ніж слово: план змісту поділяється на мовне значення й культурний смисл. Лінгвокультуреми іманентний конотативний смисл. Вона живе до тих пір, доки живе ідеологічний

контекст, який її породив. Цілісність аналізу лінгвокультуреми полягає в тому, що лінгвістичний аналіз повинен обов'язково доповнюватись когнітивним.

Лінгвокультурема має таку структуру [Вороб'єв 2008, с. 49]:

лінгвокультурема

знак	} форма } зміст
мовне значення	
↕↕	
культурний смисл	

Важливими є також такі кваліфікації лінгвокультурем:

1) маніфестація імені поля, напр.: метронімі поля “довжина”, “вага”, “об’єм”; гастрономічні поля “страви”, “напої”;

2) певна структура (від лексеми до цілого тексту або мікротексту – ФО);

3) групування та розрізнення за характером джерел, напр.: народна поетична творчість, пам’ятники історії і суспільної думки, літературні твори, відомі особистості, думки й судження про націю та культуру в зіставленні з іншими тощо. Тому до головних джерел лінгвокультурологічних досліджень науковці відносять словники, живу народну мову, фольклор, твори класичної та сучасної літератури. Сучасні праці лінгвокультурологів здебільшого орієнтовані на художній текст, який має значний потенціал для декодування лінгвокультурної інформації.

Усю сукупність лінгвокультурем певного мовного соціуму можна поділити на три основних групи [Кажигалиева 2009, с. 42-43]:

1. Прямі лінгвокультуреми:

1) національні образи-архетипи; 2) інші національні образи; 3) запозичені образи; 4) інтернаціональні образи; 5) спільні (з контактуючою лінгвокультурологічною спільнотою) образи; 6) образи-стереотипи; 7) образи (внутрішня форма); 8) символи, у тому числі символи-архетипи; 9) ритуали; 10) обряди; 11) звичаї; 12) традиції; 13) повір’я; 14) табу; 15) теологізми; факти словесно-художньої творчості: а) факти народної словесно-художньої творчості: 16) паремії; 17) фразеологізми; 18) загадки; 19) заклики, девізи, лозунги; б) факти індивідуально-авторської словесно-художньої творчості: 20) афоризми; 21) крилаті вирази та звороти; 22) стилістичні лінгвокультуреми; 23) факти мовленнєвої поведінки; 24) кінеми.

2. Описові лінгвокультуреми:

1) національні образи-архетипи; 2) інші національні образи; 3) запозичені образи; 4) інтернаціональні образи; 5) спільні (з контактуючою лінгвокультурологічною спільнотою) образи; 6) ритуали; 7) обряди; 8) звичаї; 9) традиції; 10) повір’я; 11) табу; 12) теологізми; факти художньої культури: а) факти народної художньої культури: 13) міфи, легенди, перекази, притчі; 14) пісні; 15) казки; 16) епоси; б) факти авторської художньої культури: 17) проза; 18) поезія; 19) стилістичні лінгвокультуреми.

3. Фонові лінгвокультуреми (ці лінгвокультуреми не входять до складу мовної свідомості, тобто безпосередньо їхній лінгвокультурологічний феномен не позначений у конкретному мовному факті, але вони формують частину когнітивної свідомості, тому є надзвичайно важливими для розуміння та породження як окремих мовленнєвих висловлень, так і цілих текстів).

Найпродуктивніший нині напрям лінгвокультурологічних розвідок – це фразеологічно орієнтована лінгвокультурологія [Ольшанский 2000, с. 40]. Тому важливим для нашого дослідження є висновок про те, що, як елемент мовної системи, лінгвокультурема може бути виражена ФО [Бухонкина 2002, с. 7], оскільки вона маніфестується як одиничним словом, так і текстом. Отже, доцільно говорити й про *ФО-лінгвокультуреми*. Підтверджує цю думку М.Ф. Алефіренко [Алефіренко 2005, с.158], який відводить лінгвокультуремі чільне місце в лінгвокогнітивних процесах людини: при пізнанні та накопиченні інформації про об’єктивний світ лінгвокреативна думка рухається у напрямку від лінгвокультуреми до мовної свідомості, акумулюючи соціокультурні стереотипи, когнітивний образ і етномовні образи в концепті, а потім у логоепістемі. А терміном *логоепістема*, як відомо, позначають такі мовні одиниці, як ФО, афоризми, цитати, імена та ін. [Бурвикова 2001, с. 16]. Послугується лінгвокультуремою для етимологічного аналізу ФО і Г.А. Багаутдінова [Багаутдінова 2006, с. 11].

Г.В. Токарев [Токарев 2003, с. 65], який одним із перших застосував поняття лінгвокультуреми у фразеології, визначив такі її функції:

а) категоризувальна;

- б) поєднувальна (лінгвокультурема поєднує мову та культуру);
- в) кумулятивна (лінгвокультурема є засобом збереження культурної інформації в мові);
- г) моделювально-гносеологічна (відображає і визначає сценарії поведінки людини в культурному просторі).

Очевидно, така кваліфікація лінгвокультуреми свідчить про те, що не всі ФО можуть бути виражені цими одиницями, оскільки певну частину фразеологічного фонду кожної мови складають ФО-інтернаціоналізми, де важко простежити етнокультурну специфіку тієї чи іншої лінгвоспільноти. Проте, як вважає К. І. Мізін [Мізін 2007, с. 119], саме дослідження універсальних (фреквентивних) ФО дає змогу відшукати (етно)лінгвокультурологічні унікалії, тобто встановити ледве вловимі етнопсихологічні вкраплення “духу” того чи іншого мовного етносу, тому для аналізу потрібно залучати також ФО-лінгвокультуреми, які мають інтернаціональні витoki.

Оскільки “лінгвокультурологічне дослідження передбачає міжмовне зіставлення” [Бухонкіна 2002, с. 3], то зіставне вивчення фразеології двох чи більше мов в аспекті лінгвокультурології “полягає в поетапному розумінні системи лінгвокультуреми – певного роду етномовної матриці семантизації навколишнього світу” [Алефиренко 2008, с. 161, с.165-166], бо культурно-мовна специфіка зіставлених ФО зумовлюється тим, що семіотизація життя (надання предметам, подіям та ситуаціям знакової семантики, перетворення їх у джерело інформації) здійснюється, як правило, двома способами кодування соціально ціннісно-сислової інформації – семантично та семіотично.

При цьому аналіз лінгвокультуреми як мовного явища, що характеризується багатоаспектністю, різноманітністю взаємовідношень і взаємозв'язків з іншими явищами, передбачає, як нами вже зазначалося, комбінування різноманітних методів дослідження: методу лінгвокультурологічної інтерпретації із залученням компонентного, словоцентричного, текстоцентричного та когнітивного аналізів, а також методу лінгвокультурологічного поля, які в сукупності дають змогу створити цілісне уявлення про лінгвокультуреми, її мовний та позамовний зміст.

Епістемологічно важливим для зіставно-лінгвокультурологічного аналізу ФО-лінгвокультуреми є той факт, що в сучасній лінгвістиці існують два підходи до проблеми виявлення національно-культурної специфіки мовних знаків [Бухонкіна 2002, с. 9]. Перший підхід ґрунтується на положенні [Мурав'єв], що національно-культурний компонент у повному обсязі представлений лише у значенні слів-реалій (напр., укр. *козак, шаровари, галушки*). Однак культура “розчинена” в мові, “пронизуючи” повністю структуру й систему останньої, тому лінгвокультурологічне дослідження не повинно обмежуватися, на наше глибоке переконання, виключно словами-реаліями, оскільки вузьке розуміння національно-культурного компоненту може суттєво викривити результати вивчення взаємодії мови й культури як у межах одного етносу, так і при зіставленні різних етносів. Другий підхід базується на включенні до поняття “національна культура” якомога ширшого кола мовних явищ. Методологічною основою для цього підходу слугують ідеї В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови та втіленні в мові “духу народу”. Суть цих ідей полягає в тому, що освоєння навколишньої дійсності відбувається виключно під впливом рідної мови, оскільки ми можемо мислити про світ лише у формах цієї мови, послуговуючись її концептуальною сіткою, тобто залишаючись у своєму “мовному колі”. Відповідно, різні лінгвокультури формують різні картини світу, які є базою для національних культур. Цей лінгвофілософський підхід і є основою, на якому ґрунтується зіставно-лінгвокультурологічний аспект нашого дослідження.

Щодо культурно значущої інформації, то вона може міститися як у лінгвокультуремі в цілому, так і в одному з її значень – денотативному, сигніфікативному або конотативному. Ця обставина дозволяє виокремити, дещо змінивши таксономію Г.С. Бухонкіної [Бухонкіна 2002, с. 9], такі типи фразеологічних лінгвокультуреми:

1) *фразеологічна лінгвокультурема-реалія* (ФО, яка містить у своїй структурі національний артефакт, присутній лише в одній із зіставлених культур), напр.: нім. *ein Arbeiterdenkmal machen* (досл.: зображати пам'ятник робітнику) – “стояти без діла; байдикувати” (в основі образно-мотиваційної бази цієї ФО лежить образ пам'ятника робітнику. Такі пам'ятники споруджувались у Німеччині, щоб прославляти простого трудівника); укр. *як вареник у маслі* – “дуже добре, безтурботно або заможно” (вареник – національна страва українців) [Вальтер 2008, с. 20; СФУМ 2003, с. 51]

2) *фразеологічна денотативна лінгвокультурема* (культурно значуща інформація такої ФО міститься в денотативному значенні (денотативній ситуації), напр.: у пареміях з аналогічним змістом нім. *mit Speck fängt man Mäuse* (досл.: на сало ловлять мишей) та укр. *на сало ловлять мишей* [НУФС

1981, с. 203 т.2] відрізняється сутність денотату *сало* (в українців сало солоне; у такому вигляді воно вважається національною стравою, певною мірою навіть загальновідомою гордістю української кухні. Любові українців до сала присвячені численні прозові та публіцистичні твори, анекдоти, жарти. На цій любові побудовані також авто- та гетеростереотипи про українців);

3) *фразеологічна сигніфікативна лінгвокультурема* (денотат ФО подібний у зіставлюваних культурах, але характер вираження культурно значущої інформації цими ФО різний), напр.: ФО нім. *seine Finger in alles stecken* (досл.: стромляти в усе свої пальці) – “в усе втручатися” та укр. *стромляти свого носа* – “безцеремонно втручатися в що-н., переважно в те, що не стосується когось” [НУФС 1981, с. 210, т.1; СФУМ 2003, с. 134] утворені на основі аналогічної денотативної ситуації, але їхні сигніфікати відрізняються образною основою;

4) *фразеологічна конотативна лінгвокультурема* (предметно-поняттєве ядро ФО збігається в зіставлюваних мовах, але різним є характер культурно-інформаційного наповнення конотативного аспекту значення), напр.: нім. *j-m die Tür vor der Nase zumachen* (досл.: закрити кому-н. перед носом двері) – “1) зачинити двері перед чийм-н. носом; 2) закрити двері перед ким-н. (відмовитися мати справу з ким-н.)” та укр. *зачинити двері перед носом* – “позбавляти когось змоги користуватися, займатися чим-н.” [НУФС 1981, с.263, т. 2; СФУМ 2003, с. 255] мають спільне предметно-поняттєве ядро, але дещо різну семантику (асиметричним є також обсяг останньої);

5) *фразеологічна символіко-предметна лінгвокультурема* (ФО включає до своєї структури певний символ, який передає важливу інформацію про особливості бачення світу тією чи іншою лінгвокультурою), напр.: артефакт *рушник (Handtuch)*, який лежить в основі образно-мотиваційної бази ФО нім. *ein schmales Handtuch* (досл.: вузький рушник) – “1) вузький рушник; 2) струнка людина; 3) вузька довга кімната” та укр. *ставати на рушник* – “одружуватися” [НУФС 1981, с. 309; СФУМ 2003, с. 689], має в українській лінгвокультурі багату символіку. Одним із символічних значень рушника є благословення заручин (нім зв’язували руки нареченим, молодих ставили на рушник при вінчанні [Жайворонок 2006, с. 516]). Ці символічні кваліфікації рушника сприяли фразеологізації наведеної вище української ФО;

6) *фразеологічна символіко-поведінкова лінгвокультурема* (ФО, які виконують функцію етикетних формул (звернення, прохання, наказ, побажання тощо), що можуть виражати певні ціннісні настанови певної лінгвокультури), напр.: німецька ФО *ab nach Kasel!* (досл.: геть до Касселя!) – “геть з перед очей!, скатертю дорога!” [Röhrich 2001, с. 54, Bd. 1] фразеологізована на основі когнітивного сценарію продажу гессенськими фюрстами своїх підопічних (робітників і селян) для участі у північноамериканській колоніальній війні. Місцем збору було місто Кассель, яке й стало у німців символом згиблого місця. В українській мові прикладом фразеологічної символіко-поведінкової лінгвокультури може слугувати ФО *цур тобі, нек тобі!* – “уживається для вираження незадоволення ким-н., чим-н., несхвалення чогось” [СФУМ 2003, с. 758], образно-мотиваційна база якої представлена божествами війни, бійок, кривавих сутичок, кровопролиття, всілякої біди – Цуром і Пеком.

Таким чином, у пропонованій розвідці нами розкрито епістемологічні підвалини поняття “фразеологічна лінгвокультурема”, яку можна виокремити в межах ширшого поняття – “лінгвокультуреми”. На відміну від лінгвокультури – комплексної міжрівневої одиниці мови, фразеологічна лінгвокультурема є одиницею фразеологічного мовного підрівня. У фразеологічній лінгвокультурі діалектично пов’язаний лінгвальний та екстралінгвальний зміст, що робить її своєрідним блоком знань про культуру. Декларовані нами типи фразеологічних лінгвокультурем слушно залучати при дослідженні асиметрії ФО-лінгвокультурем на матеріалі віддаленоспоріднених – німецької та української – мов.

Перспектива цього дослідження вбачається в подальшому опрацюванні епістемологічно релевантних кваліфікацій поняття “фразеологічна лінгвокультурема”.

Література

- Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке / Николай Фёдорович Алефиренко. – М.: Изд-во Флинта; Наука, 2005. – 416 с. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: Монография / Николай Фёдорович Алефиренко. – М.: ООО Изд-во “Эллис”, 2008. – 271 с. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с. Багаутдинова Г. А. Человек во фразеологии: антропоцентрический аспект: Монография / Гузель Анваровна Багаутдинова. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 2006. – 132 с. Базылев В. Н. Мифологема скуки в русской культуре / В. Н. Базылев // RES LINGUISTICA: Сб. стат. к 60-летию проф. В. П. Нерознака. – М.: Academia, 2000. – С. 130–147. Брыксина И. Е. Лингвокультурема как единица содержания билингвального / бикультурного обучения иностранным языкам в высшей школе / Ирина Брыксина // Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки. – 2009. – № 1 (69). – С. 102–110. Бурвикова Н. Д. Лингвокультурологические единицы в обучении русскому языку / Наталья Дмитриевна Бурвикова, Виталий Григорьевич Костомаров // Лингвистическое и культурное разнообразие – фактор европейского развития. – Бухарест, 2001. – С. 12–21. Бухонкина А. С.

Типы асимметрии культурем (на материале французского и русского языков): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 – “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Анна Сергеевна Бухонкина. – Волгоград, 2002. – 22 с. *Веденина Л. Г.* Теория межкультурной коммуникации и значение слова / Людмила Георгиевна Веденина // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 5. – С. 72–76. *Верещагин Е. М.* В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик / Евгений Михайлович Верещагин, Виталий Григорьевич Костомаров. – М.: Ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 1999. – 84 с. *Воркачев С. Г.* Любовь как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев. – М.: «Гнозис», 2007. – 284 с. *Воробьев В. В.* Культурологическая парадигма русского языка: теория описания языка и культуры во взаимодействии / Владимир Васильевич Воробьев. – М.: Изд-во Ин-та рус. яз., 1994. – 75 с. *Воробьев В. В.* Лингвокультурология: Монография / Владимир Васильевич Воробьев. – М.: РУДН, 2008. – 336 с. *Гак В. Г.* Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с. *Кажигалиева Г. А.* О системе текстовых лингвокультурем / *Гульмира Абзалхановна Кажигалиева* // Вестник Татарского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2009. – № 1 (16). – С. 42–45. *Кононова И. В.* Структура и языковая репрезентация британской национальной морально-этической концептосферы (в синхронии и диахронии): автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.04 – “Германские языки” / Инна Владимировна Кононова. – СПб., 2010. – 40 с. *Костомаров В. Г.* Современный русский язык и культурная память / *Виталий Григорьевич Костомаров*, *Наталья Дмитриевна Бурвикова* // Этнокультурная специфика речевой деятельности: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 23–36. *Лихачев Д. С.* Концептосфера русского языка / *Дмитрий Сергеевич Лихачев* // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М.: Наука, 1993. – Т. 52, № 1. – С. 3–9. *Ляпин С. Х.* Концептология: к становлению подхода / Сергей Ляпин // Концепты. – Архангельск: Изд-во Поморского гос. ун-та им. М. В. Ломоносова, 1997. – Вып. I. – С. 11–35. *Ляхнезняки М.* Перевод и интерпретация: о некоторых предположениях и мифологемах / М. Ляхнезняки // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 1: Проблемы философии языка и сопоставительной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 1999. – С. 32–45. *Медвідь Н. С.* Лингвокультурема в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / *Наталія Сергіївна Медвідь*. – К., 2009. – 21 с. *Мізін К. І.* Компаративна фразеологія: Монографія / *Костянтин Іванович Мізін*. – Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2007. – 168 с. *Муравьев В. Л.* Проблемы возникновения этнографических лагун [пос. по курсу типолог. русск. и французск. яз.] / Владимир Муравьев. – Владимир: ВГПИ, 1980. – 106 с. *Нерознак В. П.* От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма / Владимир Петрович Нерознак // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 1998. – С. 80–85. *Ольшанский И. Г.* Лингвокультурология в конце ХХ в.: итоги, тенденции, перспективы // Лингвистические исследования в конце ХХ в.: Сб. обзоров / исслед. Отдел. языкознания; Редкол.: Березин Ф. М., отд. ред. и др. – М.: РАН; Ин-тут научн. информ. по общественным наукам, 2000. – С. 26–55. – (Серия: “Теория и история языкознания”). *Ражина В. А.* Ономастические реалии: лингвокультурологический и прагматический аспекты: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / *Виктория Александровна Ражина*. – Краснодар, 2007. – 20 с. *Синячкин В. П.* Лингвокультурема “хлеб”, “хлеба” в художественной литературе / Владимир Павлович Синячкин // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Литературоведение, журналистика. – 2007. – № 1. – С. 15–21. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов; 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с. *Токарев Г. В.* Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта труд в русском языке) / Григорий Валерьевич Токарев. – Волгоград: Перемена, 2003. – 233 с.

Словники та довідники

Вальтер Х. От “А” до “Zwickmühle”: Историко-этимологические комментарии к немецкой фразеологии / Х. Вальтер, Валерий Михайлович Мокиенко. – Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität, 2008. – 175 S. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури: словник-довідник / *Віталій Вікторович Жайворонок*. – К.: Довіра, 2006. – 703 с. *НУФС Німецько-український фразеологічний словник* [уклад. *Віктор Іванович Гавриць* та ін.]. – В 2 т. – К.: Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с.; Т. 2. – 382 с. *СФУМ Словник фразеологізмів української мови* [уклад. *Віктор Білоноженко* та ін.]. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с. *Röhrich L.* Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten / Lutz Röhrich. – Freiburg; Basel; Wien: Herder, 2001. – Bd. 1 – 348 S., Bd. 2 – 734 S., Bd. 3 – 1106 S., Bd. 4 – 1502 S., Bd. 5 – 1910 S.

УДК 81'81-13

КУДИБА С.М.

(Львівська національна академія мистецтв)

ПЕРЛОКУТИВНИЙ ЕФЕКТ ВЗАЄМОДІЇ “ЛЮДИНА-ТЕКСТ”

У статті розглядаються лінгвістичні особливості тексту, що здійснюють перлокутивний ефект при взаємодії “людина-текст”.

Ключові слова: перлокутивний ефект, “людина-текст”, метод інтертекстових запитань.

Кудыба С.М. В статье рассматриваются лингвистические особенности текста, осуществляющие перлокутивный эффект при взаимодействии “человек-текст”.

Ключевые слова: перлокутивный эффект, “человек-текст”, метод интертекстовых вопросов.

Kudyba S.M. The article deals with the linguistic peculiarities of the text, carrying out perlocution effect in interaction “man-text”.

Key words: perlocution effect, “man-text”, the method of intertext questions.